

A BUDAPESTI UJSÁGIRÓK
EGYESÜLETE

1909-IK ÉVI
ALMANACHJA

TANULMÁNYOK

a hasonmás kiadáshoz

Szénási Zoltán*

Reprezentáció és karitás

Bevezető gondolatok
a Budapesti Újságírók Egyesülete
Almanachjának sorozatkiadásához

A modern tömegsajtó kialakulása Magyarországon gazdasági, társadalmi, kulturális és technológiai innovációk kölcsönhatásának eredményeként ment végbe, ezért a kiegyezés utáni modernizációs folyamatok közül talán a nyomtatott sajtó fejlődése volt a leglátványosabb. A gazdasági változásokkal való szoros összefüggést már a kortársak is pontosan érzékelték, Bíró Lajos szerint például a „modern sajtó a kapitalizmus édesgyermeké”¹, a legjelentősebb történeti fordulat ezen a területen ugyanis az újságkiadás tőkés üzemmé alakulása volt, s mivel a kapitalista átalakulás centruma az 1873-ban létrehozott Budapest volt, így a magyarországi újságírás központja is a főváros lett. Komplex, egymással szorosan összefüggő folyamatok egybejátszásáról van azonban szó, amelyeknek a gazdasági szerkezet átalakulása csak az egyik szegmense, a tömegsajtó kialakulásához számos egyéb tényező együttes fennállására is szükség volt. Ezek közé tartozik például a közoktatás 1868-as reformja, melyet követően 1870 és 1890 között megduplázódott az olvasni tudók aránya, s mintegy három és félmillió főt tett már ki.² Más szóval ez azt jelenti: megteremtődött egy, a korábbihoz képest igen széles olvasóközönség, amelynek olvasási igényét már a könyviro-

* A szerző az MTA BTK ITI tudományos munkatársa.

¹ Bíró Lajos, *A sajtó*, Bp., Politzer Zsigmond és Fia, 1911, 19.

² *A magyar sajtó története*, szerk. KOSÁRY Domokos, NÉMETH G. Béla, II/2, Bp., Akadémiai, 1985, 256.

dalom s a korábbi sajtótermékek nem tudták kielégíteni, de ezzel együtt adva volt az az írástudó réteg is, amely immár hivatásszerűen űzte az újságírást. Miközben megfelelő mennyiségű tőke állt rendelkezésre a lapkiadói vállalkozások indítására, fejlődött a nyomdatechnika, szaporodott a nyomdák száma, s kiépült a hírek áramlásának sebességét ugrásszerűen megnövelő infrastruktúra: az első független hírszolgálatot 1881-ben alapították, a következő évben átadták az első telefonközpontot, a vasúthálózat kiépülése pedig nemcsak a hírek terjedését segítette, hanem a hírlapok terjesztését is jelentősen megkönnyítette.³ A lapok kiadásának anyagi hátterét jelentős részben már nem az előfizetők, hanem a megjelentetett hirdetések biztosították, a napilapok ára csökkent, s 1896-ban lehetővé vált a hírlapok utcai árusítása is.⁴

Idővel a politikai nyilvánosság elsődleges színtere a parlament helyett egyre inkább az olcsó tömegsajtó lett, az ideológiai alapon működő pártlapok háttérbe szorulásával átalakult a sajtótermékek tartalma, belső rovarszerkezete is, a véleményközlő műfajok dominanciáját a hírközlés és az új olvasóközönség igényeit kiszolgáló riport váltotta fel, s az újságíró társadalmi szerepe is átalakult. 1912-ben a *Pesti Napló* sztrájkja után a *Huszedik Század* című folyóirat körkérdést intézett a korszak jeles publicistáihoz az írói becsületre, a saját politikai-ideológiai elvek képviselőitől vonatkozóan. A válaszadók között ott találjuk Ady Endrét is, aki a következő tanulságos választ adta: „Az új sajtó s az új tömeg-litteratura szükségessé tett s kifejlesztett egy újfajta hírlapírói, illetve írói képességet: készen, könnyen, ügyesen, megejtően írni a kiadóhivatal s a legnagyobb számú s legkisebb értelmességű publikum számára. Ezek az írók, hírlapírók, ha mellékesen még politikus-csukácskák is, egészen bátran árulhatják a tollúkat. Ezeknél az írás egyszerű árú [sic!], meggyőződésük pedig az, amit velük haszonért íratnak avagy legjobb esetben egy kis csinált hangulat. Még mindig megmaradnak azonban a régi kissé komikus, de majdnem félisteni konceptusban

³ Vö. i. m., 255.

⁴ I. m., 256.

a vezetők vagy vezetni akarók, akiknek egész nevükkel, testükkel harcba kell menniök hirdetett igazaikért.”⁵

A századfordulóra az újságíró a magyar társadalom jellegzetes figurájává vált, életmódja jelentősen eltért a polgárság többi szereplőjétől, s a nyilvánosság egyre nagyobb közvélemény-formáló erejénél fogva a nyomtatott sajtó politikai és gazdasági befolyása is annyira jelentőssé vált, hogy a korszakban a „hatodik nagyhatalomként” emlegették.⁶ Schöpflin Aladár 1908-as esszéjében felvázolja a lehetséges újságírói-írói karriermodelleket az 1848 előtti évektől a századelőig, melyből pontosan látható az újságírói státusz társadalmi presztízisének változása, s az a társadalmi mobilitási lehetőség, melyet a kiegyezés után a modern sajtó kínált az újságírók számára. Schöpflin szerint – s ez valóban irodalomtörténeti jelentőségű fordulat – Kisfaludy Károly volt az első író, aki már nem birtokainak jövedelméből vagy mecénásainak bőkezűségéből élt meg, hanem írói tevékenységére alapozta egzisztenciáját. Ezt követően megfigyelhető az a társadalmi jelenség, hogy a korszak írói csekély honoráriumait újságírói munkával egészítik ki. Schöpflin úgy látja, hogy a kiegyezést követően az új társadalmi berendezkedésben a legtehetségesebb írók egyetemi katedrához vagy minisztériumi álláshoz jutottak, esetleg képviselői mandátumot szereztek. Ennek köszönhetően sajátos kettősség alakult ki a magyar írói társadalmon belül, mely idővel szembeállította a „hivatalnok-írókat” azokkal, akik továbbra is

⁵ ADY Endre, [cím nélkül], Huszadik Század, 1905/5, 600.

⁶ Ekkor azonban még nem az egy államon belüli hatalmi ágak között határozták meg a helyét, s nem is társadalmi osztályok rendjében, hanem az európai politikát meghatározó államhatalmak (Németország, Osztrák–Magyar Monarchia, Anglia, Franciaország és Oroszország) mellett helyezték el. (Vö. SZÉCHENYI Ágnes, *Az újságírás önreflexiója: Biró Lajos, 1908–1911 = Médiumok, történetek, használatok. Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*, szerk. PUSZTAI Bertalan, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2012, 273–274.)

a sajtóból éltek.⁷ Miközben a szerepkörök szerint elkülönülő modern társadalomban⁸ – melynek alapjai a kiegyezés után Magyarországon is megteremtődnek – az újságírás a többi társalmi funkcióról leváló hivatásként határozódik meg, legbefolyásosabb képviselői mégis a rendi társadalomra jellemző kiváltságokra tehetnek szert, például továbbra is országgyűlési mandátumhoz juthatnak. A Budapesti Újságírók Egyesületének alakuló ülésén elmondott elnöki beszédében Mikszáth is utal erre: „Annyira hiányzanak bennem minden más előnyök, amelyek különböző pályára csábíthatnak, hogy világosan meg kell elégednem itt a latifundiumok országában azzal az egy ölnyi földdel, amelyen az íróasztalom áll.”⁹

Mikszáth és Jókai példája is mutatja, hogy az írói és az újságírói pálya ekkor s még évtizedekkel később is szorosan összekapcsolódott, elég itt Ady, Kosztolányi vagy Márai Sándor példájára utalni, hozzátéve ehhez azt, hogy az újságírásból élő, mára kevésbé ismert szépírók száma a korszakban eléri a százas nagyságrendet.¹⁰ Noha a hivatás-szerű újságírói önmeghatározásokban már ekkor is elkülönült egymástól a professzionális sajtómunkás és a bohém szépíró figurája, a századfordulón és századelőn induló fiatal költők és írók számára is jellemzően az újságírás biztosította a szépírói tevékenységhez szükséges anyagi függetlenséget. Bíró Lajos, akinek vannak figyelemre méltó szépírói munkái is, 1911-es *A sajtó* című írásában a következőképpen írja le a korabeli redakciót: „Ami kevés romantika még a szerkesztőségben van, azt többnyire az írók viszik oda, akik Magyarországon még szinte kivétel nélkül újságírók is, akik kivételes helyzetet tudnak

⁷ SCHÖPFLIN Aladár, *A magyar író*, Nyugat, 1908/10, 310–315.

⁸ Niklas Luhman nyomán Rákai Orsolya használja ezt a rendszerelméleti kifejezést a modern magyar irodalom kialakulásának társadalmi kontextusát vizsgálva. (RÁKAI Orsolya, *A teljes zenekar. Schöpflin és a társadalmi modernség irodalmi kérdése*, Bp., EditioPrinceps, 2013, különösen: 36–52.)

⁹ MIKSZÁTH Kálmán, *Cikkek és karcolatok. 1896. január – 1896. december*, s. a. r. Sz. GARAI Judit, REJTŐ István, XXXV., Bp., Akadémiai, Balassi, 1992, 47.

¹⁰ VÖ. FRIED István, *Író és/vagy újságíró. Magyar írók választásai/pályamódosításai. Vázlat = Médiumok, történetek, használatok, i. m., 259–260.*

maguknak egy-egy redakcióban teremteni, és akik a maguk életét szabálytanul, kisebb nagyobb exploziókra rendezik be. Maga az újságíró: pontos, rendes és rendszerető ember.”¹¹ A szoros kapcsolat a két terület között tehát egyáltalán nem szűnt meg, s habár a differenciálódást mutatja a kifejezetten szépirodalmi lapok megjelenése (mint például a *Nyugat*), a korabeli napilapok is rendszeresen közöltek eredeti szépirodalmi műveket és fordításokat a közönség szórakoztatására, az új tömegkommunikációs médium pedig új műfajokkal (tárcaregény, tárcanovella) gyarapította az irodalmat.¹² Schöppflin Aladárt idézve a következőképpen foglalhatjuk össze az írói, újságírói státusz társadalmi megítélésének az 1848 előtti évektől a 20. század első évtizedére bekövetkező változását: „Akkor még a hírlapírás és irodalom nem vált külön egymástól még annyira sem, mint ma. Az újságíró írónak számított s ha ügyes volt a dolgában, ugyanazokban a megtiszteltetésekben és beneficiumokban részesülhetett, mint akármelyik író: vármegyék megválasztották táblabírájuknak, Akadémia és Kisfaludy-társaság tagjának, vidéki kollégiumok fáklyászenét adtak neki, ha városukban megfordult. (Ma ellenkezőleg áll a dolog: az író is újságírónak számít s része van mindazokban az antipátiákban, amelyek az újságírót érik.)”¹³

Schöppflin zárójeles megjegyzése is árulkodik arról a nem túl pozitív megítélésről, amely a nyilvánosság, a társadalmi és gazdasági befolyás, valamint az esetenkénti népszerűség ellenére a századelőre az újságírókkal kapcsolatban a közvéleményben kialakult. Biró Lajos ennek okát éppen a sajtó hatalmában látja, pontosabban abban, hogy a közvéleményre gyakorolt hatása révén többek érdekét sértheti, s ezáltal ellenségeket szerezhet magának. A tömegsajtónak a kapitalizmussal való szoros kapcsolata miatt idesorolja a korábbi társadalmi-gazdasági rendszer kiváltságos rétegeit (nagybirtokosok, dzsentrik), akiknek az

¹¹ BIRÓ Lajos, *i. m.*, 29.

¹² SZAJBÉLY Mihály, *Irodalom és zsurnalizmus. Karl Kraus és Schöppflin Aladár írásai mint az irodalom médiatörténetének a forrásai a 20. század elején*, Tiszatáj, 2005/2, 74.

¹³ SCHÖPFLIN Aladár, *i. m.*, 310.

új struktúrába való beilleszkedése problematikus, ők a fentebb említett szoros kötődés miatt kapitalizmusellenességüket vetítik rá a sajtóra is. Megemlíti Biró továbbá az „intellectuellek antizsurnalizmusá”-t, mely az újságírói tevékenységben az elmélyült műveltség hiányát, a felületességet kárhóztatja, s – médiumtörténeti összefüggésre is rávilágítva – a nyomtatott sajtó helyett továbbra is a „szent könyv”-ben látják az információszerzés egyetlen autentikus módját. Irodalom és újságírás szoros kapcsolódása magyarázza, hogy a századelőn kibontakozó modern irodalomra vonatkozó konzervatív kritikák egybecsengenek a sajtó egykorú bírálataival, s ez döntően meghatározta a hivatalos irodalom új irodalmi jelenségekhez való viszonyát is: „A »hivatalos irodalom« – állapítja meg Rákai Orsolya –, mely a 19. század első felének autonomizálódási, elkülönülési törekvései révén hozhatta létre a század közepére saját önálló intézményrendszerét, felemás képet mutat: fokozatosan az irodalom elkülönülési folyamata ellenében kezd hatni. [...] Ezzel a folyamattal egyidejűleg a hivatalos »magas irodalom« fórumai bezárulnak a tömegkultúrához kapcsolt sajtóban felbukkanó új jelenségek előtt”.¹⁴

Az újságírók első szakmai szervezetének létrejötte egy párbajjal végződő, a sajtótörténetben „Verhovay-ügy”-ként bevonuló afférnak volt köszönhető. Verhovay Gyula a *Függetlenség* című lap szerkesztője volt, akinek „munkásságára egyaránt jellemző volt a kritikai bátorság és a szenzációhajhász agresszivitás”,¹⁵ egy a banki vezetők által elkövetett visszaélésről szóló híradás miatt volt kénytelen párbajozni. A párbajban a szerkesztő súlyosan megsérült, s az újságíró-társadalmat ez ösztönözte az első érdekvédelmi csoportosulás, a Magyar Hírlapírók Egyesületének létrehozására 1881-ben, az egyesület első elnöke Jókai Mór lett. Ugyanebben az évben alakult meg Falk Miksa elnökletével

¹⁴ RÁKAI Orsolya, i. m., 43.

¹⁵ KOVÁTS Ildikó, *A magyar újságírók egyesületi élete (1896–1996)* = *MŰOSZ Évkönyve*, 1996, szerk. SIMÁNYI József, Bp., 1996, 7.

az újságírók anyagi egzisztenciáját biztosító Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete. 1891-ben jött létre az Otthon nevet viselő Írók és Hírlapírók Köre, mely az érdekvédelem és a segélyezés helyett az újságírók klubéletének biztosított keretet. 1896-ban a vidéki újságírók is létrehozták első szakmai szervezetüket, a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségét, s hamarosan a felekezeti alapon működő sajtó első egyesülése, a Katolikus Írók és Hírlapírók Pázmány Egyesülete (1898) is megszerveződött. A magyar újságírás határokon átvívelő kapcsolatai szempontjából kiemelkedően fontos esemény volt a millennium évében Budapesten rendezett nemzetközi újságíró-kongresszus.

Ebbe a sorba tartozik a Budapesti Újságírók Egyesületének 1896-os megalapítása is. A szervezet első elnöke Mikszáth Kálmán volt, a taglétszám már az induláskor meghaladta a 160 főt. Az alapszabály értelmében: „Az egyesület célja a budapesti újságírókat erkölcsi testületté összefoglalni, a sajtót közösen érdeklő kérdésekben eljárni, hírlap-irodalmi ügyeket megvitatni, az újságírókat erkölcsileg és anyagilag támogatni.”¹⁶ Pontosan szabályozták az alapító és a rendes tagok felvételének rendjét és státuszának kritériumait, az Egyesület az összetartás, az érdekközösség felkeltésének és megerősítésének érdekében közös helyiség kialakítását s a testületet érintő kérdések rendszeres megvitatását tűzte ki célul. Nem sokkal a megalakulás után segélyalapot hoztak létre, mely az anyagi szükséglet szenvedő kollégák, árvák és özvegyek megsegítésére szolgált. Ebből az alapból finanszírozták a „segítő kölcsönöket”, az alkalmankénti pénzbeli segítséget, betegség esetén a kórházi ellátás költségeit, a kedvezményes üdülő- és fürdőhelyek használatát, végszükség esetén pedig a segélyalapból fizették az elhunyt újságíró temetését. Ebből a keretből 1909-ben özvegy- és árvaalapot különítettek el, valamint a szervezet keretein belül betegpénztárat alapítottak, az első világháború alatt pedig külön háborús segélyalapot s az olcsó és jó minőségű élelmiszerek beszerzésére Háztartási Szövetkezetet hoztak létre. A Budapesti Újságírók Egyesülete tehát egyrészt tagjainak anyagi biztonságát megalapozó szociális egyesülésként

¹⁶ Budapesti Újságírók Egyesülete alapszabály, Bp., Hunyadi Mátyás Intézet, 1899, 1.

működött, másrészt – ahogyan későbbi története is mutatja – a szak-szervezetet helyettesítő érdekvédelmi szervezetként is tevékenykedett: szakmai véleményt mondott az újságírókkal kapcsolatos bírósági ügyekben, felszólalt a sajtótörvény módosításai alkalmával, érzékenyen védve a sajtó szabadságát, 1912-ben pedig az első újságírósztrájk idején testületileg szolidaritást vállalt a sztrájkoló újságírókkal, vállalta érdekeik védelmét, s közvetített a lapkiadó felé.¹⁷

Az Egyesület vezetőségében, választmányában és tagságában a kezdetektől fogva megtaláljuk a korszak jelentős íróit is, a századfordulót követő években az elnökök sorában ott van Herczeg Ferenc, 1899-ben választmányi tag például Ábrányi Emil, a 250 rendes tag között szerepel Ábrányi Kornél, Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Endrődi Sándor, Heltai Jenő, Jókai Mór, Kiss József, Kóbor Tamás s a *Magyar Hírlap* újságírójaként Veigelsberg Hugó, azaz Ignotus. Majdnem két évtizeddel később, 1917-ben választmányi tag volt többek között Biró Lajos, Bölöni György, Gábor Andor, Ignotus, Jászi Oszkár, Krúdy Gyula és Molnár Ferenc, ugyanekkor Ignotus az Igazgatótanácsnak és a betegpénztár tisztikarának is tagja volt. A nyomtatott sajtó térhódításával az első világháborúig folyamatosan növekedett az egyesület létszáma is, 1917-ben már mintegy hatszáz tagot számlált.

A *Budapesti Újságírók Egyesületének első Almanachja* 1905-ben jelent meg. A kötet ajánlását Szathmári Mór, főtítkár és Cziklay Lajos, az Egyesület segítőalapjának elnöke jegyezte, rövid írásukban kifejtették, hogy az *Almanach* megfelel a művelt olvasóközönség igényeinek és ízlésének, s jelezték, hogy a kiadvány bevételét a segélyalap támogatására fordítják. Az évkönyv kiadásának egyik célja tehát – s ez a következő években is így lesz – az Egyesület karitatív tevékenységének a támogatása volt, a másik pedig az önreprezentáció. Az *Almanach* célközönsége

¹⁷ A Budapesti Újságírók Egyesületének alapításáról, az első világháború előtti és alatti működéséről: Kováts Ildikó, *i. m.*, 10–22.

részben azonos az újságolvasókkal, annak a művelt, s miként Biró Lajos fentebb idézett írásából is kiderül, az újságírói munkával intellektuális szempontból eleve kritikus csoportját szólítja meg, az almanach műfaja ugyanis közelebb áll a szellemi és esztétikai értékeket archiváló könyvirodalomhoz, mint a napisajtó efemer szövegtermeléséhez. Másik célja az *Almanach*nak tehát az újságírói tevékenység színvonalának megjelenítése volt. A sorozat első kötetei gazdagon díszített kiadványok voltak, színes külső borítóval, szépen kidolgozott belső tipográfiával és műmellékletekkel. Az első kötet címlapjának aranyozott keretbe foglalt képe egy munkájába mélyedő, egyszerre telefonáló és jegyzetelő újságírót ábrázol, háta mögött a munkához nélkülözhetetlen tudást jelképező vaskos kötetekkel terhelt könyvespolc. A kép jobb alsó csücskét az újságírás szimbólumai, a lúdtoll és egy kiömlő tintatartó vágja le.

Az *Előszót* Vészi József, a BÜE akkori elnöke írta. Bevezető szavai szerint a kötet a budapesti újságíró-társadalom szépirodalmi tevékenységét hivatott bemutatni, dokumentálva a magyar sajtó szépirodalmi irányait: „Tükrözteti a törekvéseket, forrongásokat, irányeszmeiket, esztétikai becsvágyakat, amik pályatársaink lelkében kavarnak. Képet ad arról, milyen színe és habitusa volna a magyar irodalomnak, ha az a temérdek tehetség, amelyeket a sajtó foglalkoztat, boldog és enyhe jólétben áldozhatna a Múzsáknak, ahelyett, hogy a mindennapi kenyér után való törtetésben emésztene el magát.”¹⁸ Vészi írásának gondolatmenete tehát azt kívánta alátámasztani, hogy miért van szükség az *Almanach* kiadása által is a szociális önszegélyezésre. Ennek során azonban egy sajátos s némileg bizarr kép formálódik meg a munkája miatt egészszégyen és mentálisan sérült újságíróról: „A sír széléről – írja Vészi – s a téboly határmezsgyéjéről oh már hány derék kartársunkat ragadtuk így vissza, akinek szervezetét a hivatásunkkal járó lázas dologtevés megőrlte, akinek idegrendszerét az évtizedek óta folyó éjszakai munka szétbontotta.”¹⁹ Az újságíró ugyanis – Vészi kissé túlrájzolt leírása szerint – hivatásából fakadóan átéli mindazokat az egyéni és társa-

¹⁸ VÉSZI József, *Előszó* = *A Budapesti Újságírók Egyesületének 1905-ik évi Almanachja*, 8.

¹⁹ *I. m.*, 6.

dalmi izgalmakat, indulatokat, retteget és reményeket, amelyeket az általa megírt hírek az olvasó számára közvetítenek, azaz: miközben az ekkor legkorszerűbb információközvetítő médiumot működteti, ő maga teljes személyiségevel is mediális pozícióba kerül.

Noha Vészi *Előszava* szépirodalmi műveket ígért, s a kötet nyitó darabjai Jókai Mór és Herczeg Ferenc elbeszélései voltak, s olvashatunk verset többek között Endrődi Sándortól és Ábrányi Emilől, esszét Ignotustól, novellát Pekár Gyulától, Bársony Istvántól és Kóbor Tamástól, Mikszáth pedig a *Ne okoskodj, Pista!* című elbeszéléséből ki-maradt részletet közöl önálló műként, és szerepel a kötetben egy Heinefordítás is, az 1905-ös *Almanach* tartalmaz olyan szövegeket is, melyek mai fogalmaink szerint inkább a publicisztika körébe sorolhatók. A szövegek sorát neves politikusoktól és más közéleti személyiségektől származó, főként az újságíráshoz kapcsolódó bölcs szentenciák szakítják meg. A kötet tartalomjegyzéke után következő záró rész *Közegészségügyi ismertetéseket* tartalmaz, illetve azoknak a szanatóriumoknak és fürdőhelyeknek a leírását, ahol az Egyesület tagjai (kedvezményesen) gyógyulhatnak és pihenhetnek. A modern sajtó gazdasági beágyazottságát mutatják a *Közgazdasági ismertetés* cím alatt összegyűjtött rövid írások, s a terjedelmes hirdetési rovat is. A következő években hasonló terjedelemben, esetenként más tematikájú (oktatás, ipar és kereskedelem stb.) rovatokkal kiegészítve minden kötetet ugyanez a blokk zárja, kivéve az 1914-es, már a háború kitörése után szerkesztett, s a nemzetközi események miatt eleve kisebb terjedelemben megjelenő *Almanachot*, ahol ez a rész is csak néhány lapot tesz ki. A szerkesztői előszó ekkor felhívja a figyelmet arra, hogy a „szakszerű és ismeretterjesztő” cikkeket szándékosan hagyták ki, a kötet célja ugyanis a háborús fájdalmak enyhítése. Bár az évkönyv rövidebb terjedelemben jelent meg, növelték a példányszámot, hogy az *Almanachot* el tudják juttatni az illetékes intézményeken keresztül a sebesült katonákhoz és a fronton szolgálókhoz is.

Ez a példa is mutatja, hogy az *Almanach* szerkesztési elvei az évek során jelentősen változtak. A következő két évben kiadott kötetek a korábbihoz hasonlóan díszes kiadásban jelentek meg, a szépirodalmi

művek mellett változatos tematikájú esszéket is közöltek, az 1906-os *Almanach*ban például Prohászka Ottokár püspök *Isten nyomain* című írását Kiss Józsefnek, A Hét főszerkesztőjének verse követte, a szövegek sorát pedig – csakúgy, mint az előző évben – politikusoktól és tudósoktól származó aforizmák szakították meg. Az 1908-as *Almanach* külön címmel jelent meg: *A magyar bohémvilág*. Az alcím szerint írókról, újságírókról, poétákról, zenészekről, szobrászokról és festőkről szól a kötet, továbbra is találunk képmelléleteket, de már karikatúrisztikus rajzok is színesítik a kiadványt, s az Egyesület elnökének, Herczeg Ferencnek az előszava után az 1908-as szökőévre vonatkozó kalendárium nyitja a kötetet Molnár Ferenc tollából. Ez az *Almanach* külső megjelenésében is kevésbé reprezentatív; kimondatlanul ugyan, de már nem a művelt nagyközönséget szólította meg, hanem az olvasók szélesebb rétegéhez kívánt eljutni. A populáris regiszter térhódítását jelzi a társasági témák megjelenítése (például írók és író nők nyilatkoznak arról, hogy társaságban miről beszélnek szívesen), de említhetjük a *Kiküldött tudósító jelentése* című tréfás, fiktív újságcikkek közlését is az 1913-as kötetben. Az 1908-ashoz hasonló szerkesztési elvet követ az 1910-es kötet, ez esetben az *Utazás az újságírás körül* alcím határozza meg az *Almanach* tematikáját. Továbbra is kiemelt funkciója a kiadványnak az újságírói közösség reprezentációja: írásművek közlése mellett összefoglalják az előző évi eseményeket, melyekben külön rovatot szánnak az újságírók szépirodalmi tevékenységének bemutatására, portrékat, rövid önéletrajzokat publikálnak, az 1912-es *Almanach* pedig újságíró-nőkről közöl összeállítást.

Irodalomtörténeti szempontból legjelentősebb az 1909-es *Almanach* anyaga. Az előszót író Zuboly (Bányai Elemér) szerint a kötet célja, hogy összegyűjtse azokat a hozzászólásokat, melyek az utóbbi években megfigyelhető társadalmi és irodalmi „forrongás”-ra reagálnak, s melyek egyik központi problematikája társadalmi szempontból a „nemzetköziség”, míg az irodalom területén a modernség megjelenése volt. A kötetben publikáló szerzők névsora ezúttal is reprezentatív, a szerkesztők különös figyelmet fordítottak arra, hogy politikai és ideológiai beállítottságtól függetlenül szólítsák meg a szemben álló táborok

képviselőit, s ezáltal hiteles képet tudjanak adni a magyarországi szellemi viszonyokról: „E sokféle és sokfelé ágazó kérdések – írja Zuboly –, melyek ma nemhogy csak rajtunk, hanem bennünk is uralkodnak, és mindazoknak a mozgalmaknak, melyek a magyar gondolkodást végighasítják, szellemi térképvázlata ez a könyv. Jelölője a háborúra készülő csapatok állomáshelyének, emberállományának, harci készségének és harcot inspiráló tűzfészek hollétének”.²⁰ Hasonlóan az 1909-eshez, az 1911-es évkönyv is két aktuális problematikát állított a középpontba. Ez esetben azonban hangsúlyosabbnak tekinthetjük a *Szabadgondolkodás és a kultúra* cím alatt összefoglalt szövegegyüttést, melyek szerzői között ott találjuk Tisza Istvánt, Polónyi Gézát, Kenedi Gézát és Palágyi Menyhértet, de Jászi Oszkárt és Kunfi Zsigmondot is. A másik tematikus blokk Herczeg Ferencnek a Gyulai Pál halála utáni költői interregnumról és a műbírálatról a Petőfi Társaság ülésén elmondott beszéde köré szerkesztődött. Habár hozzászólt a kérdéshez mások mellett Ignotus, Schöppflin Aladár, Alexander Bernát és Ady is, ez a diskurzus is alátámasztotta az előző év eseményeit áttekintő részben közölt megállapítást, mely szerint az „új magyar költészet legkiválóbb képviselője és tehetsége, Ady Endre körül lecsendesedtek kissé azok a zajos csaták, melyek az elmúlt és az azelőtti esztendőkből az egész irodalmi közérdeklődést megmozgatták”.²¹

Nincs jelenleg tudomásunk róla, hogy megjelent volna 1915-ös *Almanach*. Az előző évi eleve késve jelent meg (már a tárgyévben), de a villámháború megghiúsulása, a cenzúra erősödése, az újságírók aktív szerepvállalása a fronton, az első hősi halottak híre mind-mind csökkentette a hátországi szerepvállalást. Mint szó volt róla, az 1913. évi *Almanach* 440 oldalával szemben az 1914-es ráadásul már csak 177 oldalon jelent meg, szigorúan szépirodalmi tartalommal, amely bevalottan kerülte a politikát. Az 1913. évi évkönyv még 1913. június végi

²⁰ ZUBOLY [Bányai Elemér], Előszó = A Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-ik évi *Almanachja*, 3.

²¹ Az év krónikája: Újságírók az irodalomban = A Budapesti Újságírók Egyesületének 1911-ik évi *Almanachja*, 16.

adatokat közöl, az 1914. évi rövidített *Almanach* 1914. szeptemberi előszóval jelent csak meg, s a kisebb terjedelem mellett nagyobb példányszámra hivatkozik. Manapság igen-igen ritka, árverési és antikvár oldalakon sem nagyon bukkan fel.

A sorban következő, 1916-os *Almanach* tematikáját teljességgel a háború határozta meg. A bevezető írás József főhercegtől származik – 1916. július végi datálással –, de számos cikket, illetve harctéri tudósítást tartalmaz e kötet 1915, sőt 1914 végi évszámmal is. Mindez megerősíteni látszik a gyanút, hogy 1915-ös *Almanach* egyáltalán nem jelent meg, hiszen az 1916-os kötet közöl például az 1914. évi fronton töltött karácsonyestről is tudósítást, de a *Budapesti Újságírók Egyesülete a háború alatt 1914–1916* fejezetcím is ezt támaszthatja alá. A terjedelem újra 400 oldal fölötti, és a kötetben bőven helyet kap a Monarchia háborús belső propagandája. Az első szövegblokkban közéleti „kiválóságok” nyilatkoznak a háborúról Tisza Istvántól Apponyi Alberten és Károlyi Mihályon át a vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkáráig, Klebelsberg Kunóig. Ebben a kötetben közölték írók és hírlapírók véleményét a háborúról, s olvashatunk beszámolót a Cs. és Kir. Sajtó-főhadiszállásról is. Ennek ellenére a kötet nem került meg a sajtó működését leginkább érintő háborús cenzúra kérdését sem, s az év eseményei között hírt adtak a harcok újságíró áldozatairól is.

A következő év *Jubiláris almanach*jára sokkal kevésbé nyomta rá bélyegét a háború, a Budapesti Újságírók Egyesülete alapításának huszadik évfordulója alkalmából kiadott kötet törzsanyagát az egyesületi élet ismertetése és a fővárosi lapok szerkesztősegeinek bemutatkozása adta. Ezt követően azonban a Budapesti Újságírók Egyesületének nem jelent meg újabb almanachja, a szervezet 1919-ben Magyarországi Újságírók Egyesülete néven összeolvadt a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségével, mely 1925-ben még kiadott egy évkönyvet az előző tanúsága szerint az 1917-ben megszakadt sorozat folytatásának és a jövőbeni folyamatos megjelenésnek a reményében, a vállalkozás azonban ezt követően megszakadt.

Remélhetőleg a fenti áttekintés is kellőképpen szemlélteti: a *Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachjai* egyedülálló sajtó- és irodalomtörténeti értékkel bírnak, s a korabeli újságíró-társadalom életére és működésére vonatkozó felbecsülhetetlen értékű adattárak is egyben. Az évkönyvek egyes köteteit antikváriumokban gyakran 15–20 000 Ft közötti összegért lehet csak beszerezni, s közgyűjteményekben is sok esetben nehezen és igen hiányosan érhetők el. A sorozat újrakiadásával az Országos Széchényi Könyvtár és az Argumentum Kiadó elsősorban a századelő társadalom-, sajtó- és irodalomtörténeti kutatásaihoz kíván hozzájárulni, a kötetek anyaga azonban – reményeink szerint – a „művelt olvasóközönség” részéről is érdeklődésre tart számot.